

ЗА НУЛТУ ТОЛЕРАНЦИЈУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ПРЕМА СТАРИЈИМ ОСОБАМА

ПРИРУЧНИК ЗА ОПШТУ ЈАВНОСТ

НЕКОЛИКО РЕЧИ О СТАРИЈИМА У СРБИЈИ

Није потребна велика наука и познавање статистичких показатеља, да би се уочило да је Србија земља са све старијим становништвом. Довољно је окренути се околу, на улици или у аутобусу, и видети махом старија лица. Ако одете или се налазите у некој сеоској средини, посебно у брдско-планинским крајевима, може се десити да су 40-годишњаци најмлађи житељи тог села.

Све ово потврђује и Попис становништва из 2011. године, када је у Србији међу 7.186.862 становника било 1.250.316 оних који су стари 65 и више година (17,40%). Просечна старост становништва у моменту пописа била је 42,2 године, што Србију сврстава у демографски „старе“ земље. Удео старих са 80 и више година повећан је са 1,94% односно са 145 и по хиљада (Попис 2002) на 3,59%, односно на 258 хиљада у 2011.години (попис 2011). Данас их је сигурно и више.

Процес демографског старења наставиће се и у непосредној будућности. Повећан број старијих особа увећава потребу да се одговори на специфичне изазове у поштовању њихових људских права и борби против дискриминације.

ШТА ЈЕ ДИСКРИМИНАЦИЈА?

Законска дефиниција¹

Изрази „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица или њима блиска

лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

Да поједноставимо...

Иако дискриминација постоји од када постоји и друштво у његовом организованом облику, последњих година се све више о њој говори, а неретко и без јасног разумевања шта она заиста значи. Најједноставије речено, до дискриминације долази када се према лицу поступа горе (неповољније) у односу на друга лица због неког његовог личног својства (пол, националност, старосно доба, инвалидитет и др) То је непосредна дискриминација, која се обично лако уочава. Некада се, међутим, дискриминација врши посредно. До ње долази када се поступа једнако према свима, али то одређене људе ставља у неједнак положај у односи на друге.

Неретко, и данас многи мисле да извесне групе људи, одређене неким личним својством (годинама, здравственим стањем, националношћу...), треба да имају мања или већа права у односу на друге. У појединим случајевима, понашање засновано на том мишљењу се правда културолошким наслеђем или унапред успостављеним ставовима базираним на предрасудама и стереотипима. Управо такво или таква мишљења представљају разлог појаве дискриминације у друштву.

¹ Члан 2, Закона о дискриминацији, „Службени гласник РС“ број 22/2009

Један од широко распрострањених видова дискриминације јесте дискриминација на основу старосног доба (старосна дискриминација), која најчешће погађа старије особе. Као пример старосне дискриминације, можемо узети ситуацију у којој послодавац на обуку или преквалификацију шаље само запослене који припадају одређеној старосној доби, без обзира на њихове квалификације, радну позицију и слично (рецимо, само млађе од 55 година). Или ако послодавац у огласу за посао, који може да обавља свако ко је радно способан уз одређене квалификације, тражи лице до 35 година старости, чиме се искључују старији радници, упркос квалификацијама и искуству које поседују.

Важно је напоменути да дискриминација не настаје само у случајевима када неко учини нешто неприхватљиво другом лицу или групи, већ и када пропусти да учини оно што је нужно да би припадници одређене друштвене групе имали једнак приступ праву које им припада. Тако, на пример, пропуштање здравствене установе да постави рампу за савладавање степеника представља јасан пример дискриминације, не само према особама са инвалидитетом, већ и другима којима би постојање те рампе олакшало кретање (нпр. родитељима са малом децом у колицима). Ово је непосредна дискриминација.

Посредна дискриминација се се теже уочава. Тако је, на пример, када надлежни из неке установе битне информације за кориснике услуга окаче на огласну таблу, али су оне исписане ситним словима, која старије особе или слабовиди теже могу да прочитају или уопште не могу да прочитају. Они су посредно дискриминисани јер су због такве праксе у неједнаком положају у погледу могућности да буду информисани.

Закон о забрани дискриминације посебно дефинише тешке облике дискриминације који изазивају нарочито штетне последице. Неки од примера тешке дискриминације су:

- дискриминација од стране органа јавне власти и у поступку пред органом јавне власти;
- дискриминација путем јавних гласила;
- дискриминација по основу два или више личних својстава (вишеструка дискриминација – нпр. дискриминација по основу старосне доби, пола и здравственог стања – старија жена са инвалидитетом);
- дискриминација извршена више пута (поновљена дискриминација);
- дискриминација у дужем временском периоду према истој особи, итд.

Важно је да напоменемо да није свако прављење разлике дискриминаторно. Иако није увек лако утврдити да ли је неко прављење разлике недопуштено, у већини случајева је то лако утврдити.

Треба имати у виду да је у неким ситуацијама оправдано да се за одређене друштвене групе које су у неједнаком положају са осталим грађанима уведу неке посебне повољности како би се отклонила ова неједнакост. Те повољности су посебне мере и оне су допуштене и не представљају дискриминацију. Тако се, на пример, уводе посебне мере за запошљавање особа са инвалидитетом јер су они на тржишту рада у неповољнијем положају у односу на лица која немају инвалидитет.

У свакодневном животу, често се даје предност неким лицима која се налазе у посебној ситуацији.

Тако, на пример, када старију особу пропустимо да преко реда обави посао на банкарском шалтеру, како не би дуго стајала у реду, ово прављење разлике није дискриминаторно, јер постоји објективно оправдање за такав поступак.

КО МОЖЕ БИТИ ДИСКРИМИНИСАН, А КО ДИСКРИМИНИШЕ?

Одговор на ово питање је једноставан. Свако од нас може бити жртва дискриминације, при чему жртва не мора бити само појединац, већ то може бити и група људи, коју повезује неко лично својство (нпр. године старости, здравствено стање, припадност некој националној или верској заједници и др).

Дискриминацију може извршити свако, почев од путника у аутобусу, шалтерског службеника, службеника у јавној установи, лекара, полицајца, члана породице...

ЗБОГ ЧЕГА СЕ ДИСКРИМИНАЦИЈА ВРШИ?

Најчешћи узроци дискриминације су предрасуде и стереотипи које поједини људи имају о другим људима, односно групама.

Шта су предрасуде?

Предрасуде према одређеном појединцу или друштвеној групи настају као последица дефинисаног става, без довољног познавања тог појединца или друштвене групе. Управо из тог разлога, предрасуде настају због незнања, недостатка васпитања или напросто као културолошка одредница, по којој одређене друштвене групе треба држати у одређеном положају – „тамо где им је место“. Неке

од предрасуда према старијима су: шкртост, свадљивост, ружноћа, тврдоглавост... Оне некада могу довести до нетрпељивости према старијим особама.

Шта су стереотипи?

Стереотипи се заснивају на претпоставци да припадници одређене групе имају одређене особине, најчешће негативне, које су само њима својствене и по којима се разликују од других група. Најчешћи стереотипи који се односе на старије особе су:

- њихово време је прошло;
- они су терет друштву;
- не могу да приме ново знање и стекну нове вештине
- болесни и беспомоћни;
- заборавни и сенилни;

Истине су сасвим другачије

Сваки период живота има свој значај, своје место, своје вредности и специфичности и, једноставно, нису упоредиви. Сигурно је да човек са својих 70 година не може да се бави активно спортом као што је то могао у својим млађим годинама, али и он може да трчи маратон или да вежба.

Старији људи као терет друштву – истина или заблуда: Тек свака четврта особа са 65 и више година, има потребу за неким видом подршке за самостално функционисање у оквиру стана, куће, локалне заједнице. Већина њих ради до дубоке

старости, издржавајући и себе, а у понеким ситуацијама и друге, било кроз плаћени или неплаћени рад. Колико вреди то што баке и деке чувају унуке, спремају ручкове својој деци, док су они на послу или ван куће? Колико је старијих жена које брину о болесним члановима породице? Колико њих се волонтерски ангажује на помоћи другим немоћним старијима, али и млађим члановима заједнице, када је то потребно (на пример, од укупног броја активних волонтера у Црвеном крсту Савски венац, готово 30% су људи старије животне доби)?

Способност учења и памћења се смањује са годинама – истина или заблуда: Тачно је да старији људи више не памте брзо, као што су то могли у млађој животној доби, али они јесу способни да уче и унапређују своја знања и своје вештине. Године старости нису пресудне за способност учења и примања новог знања, већ мотивација, стил учења, практична примена наученог, менталне способности појединца и доступност нових знања. На способност памћења може утицати болест, стрес, забринутост, а то је својствено за било који узраст, тј. старосну доб.

Сви стари су болесни – истина или заблуда: Чињеница је да се неки здравствени проблеми чешће јављају код старијих особа, али болест и/или инвалидност није обавезни део старења, посебно не када говоримо о „млађој старости“. Особа стара 60 година, у Србији, може да очекује још 19 година живота, од којих 16 година живота у здрављу. Значајније здравствене проблеме чешће имају особе у дубокој старости.

Сенилни (заборавни) старци – истина или заблуда: Нису старији људи баш толико заборавни и сенилни. Тек свака десета особа старија од 65 година пати од неког облика психичке измењености. Деменција је заступљена код 6-10%

старијих од 65, а чешће се јавља код оних са 80 и више година.

Шкртост, тврдоглавост, свадљивост,... – истина или заблуда: оне могу бити својствене појединцима из било које узрасне групе.

ЗАШТО ЈЕ ДИСКРИМИНАЦИЈА НЕПРИХВАТЉИВА?

Познато је да човек највеће разумевање има према оним стварима и догађајима које има у свом личном искуству, па исто тако, тешко је разумети зашто је дискриминација неприхватљива, уколико нисте били жртва дискриминације.

Покушајте на тренутак да се изместите из времена у коме јесте и да замислите себе у трећој животној доби, односно да имате 65 и више година.

Били сте признати члан друштва, успешни на послу и у приватном животу. Препреке за вас нису постојале. Вероватно сте све могли да контролишете, изузев времена које и мимо ваше воље тече. Сада сте ушли у трећу животну доб, а жеља за животом и потребе остају исте. Онда наједном, желите нешто да купите, а банкарски службеник вам каже: „Жао нам је, одобравамо кредите само млађима од 65 година.“ Разочарани поступком, решите да од уштеђевине коју имате, отпутујете негде на 10-ак дана, како бисте побегли од сурове реалности, а агент путног осигурања каже: „Жао ми је, али не одобравамо осигурање старијима од 65 година.“ Враћате се кући, јавним превозом, у коме је гужва, и чујете млађе како гунђају: „Шта ће ови пензоси у ово доба у бусу...?“ Разочарани у друштво и систем око вас, мир желите наћи у својој породици. А онда, у неком тренутку, деца кажу: „Седи у својој соби, дошли су нам у посету пријатељи...“, а када вама неко треба да дође у посету, деца то не дозвољавају! Касније кажу: „Знаш, ти си стар, теби сад и не треба много. Шта мислиш да одеш у Дом? Тако ћемо имати више места у кући.“

А све то се десило између два рођендана... Јуче сте били за годину млађи и врата су била отворена, а сад наједном, као да их и нема.

Све су ово дискриминаторна понашања према старијима, која их практично искључују из друштвеног живота, и стављају на маргине друштва. То може довести до:

- повећања броја оболелих од хроничних болести, депресивних и суицидних стања код старијих
- живота са разним ускраћеностима, па и живота у сиромаштву
- занемаривања, злостављања и насиља над њима
- тога да сами себе убеђујући да нису довољно вредни, те губе самопоуздање.

Зато је дискриминација неприхватљива. Против ње се можемо борити:

- промовисањем толерантног понашања према старијим особама
- адекватним васпитањем деце и младих о односу према старијима, како личним примером, тако и промоцијом међугенерациске солидарности
- подстицањем старијих особа да о дискриминацији не ћуте и, коначно,

- пријављивањем дискриминације подношењем притужби.

А шта држава ради по том питању?

Влада Републике Србије је усвојила Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период 2013-2018, као и Акциони план за њену примену. У овој Стратегији, старије особе су препознате као једна од девет осетљивих друштвених група и формулисан је посебни општи циљ за унапређење њиховог статуса и положаја кроз законодавне и друге реформе, спречавање и укидање дискриминаторских пракси, праћење и спровођење других, постојећих стратегија и промена јавних политика, нарочито у областима које могу да буду „извор дискриминације“.

Посебни циљеви Стратегије за осетљиву групу старије особе су:

- Смањење сиромаштва и побољшање материјалног положаја старијих – кроз неопходне реформе пензијског и система социјалне заштите. Обезбедити минимум материјалних давања за старије који немају редовна лична примања, приходе од имовине и немају сроднике који су у могућности да их издржавају.
- Спречавање породичног и/или другог насиља над старијима – кроз унапређење нормативног оквира кривично-правне заштите старијих од насиља у породици. Инкриминисати занемаривање и злостављање старијих као посебно кривично дело.
- Пружање услуга – кроз промену дискриминаторских пракси у вези са пружањем услуга старијим лицима

у различитим областима, којима се крши принцип једнакости и забране дискриминације (нпр. у области банкарског пословања и сл).

- Здравствена и социјална заштита – кроз обезбеђивање услуга подршке у заједници, посебно старијима из руралних средина, женама и особама са инвалидитетом. Обезбедити услуге старијима на домском смештају у складу са индивидуалним потребама корисника а не са организационим потребама пружалаца услуга. Обезбедити стварну једнакост у приступу службама здравствене заштите, једнаком пружању медицинских интервенција и чињењу доступним терапија и дијагностичких процедура, без обзира на године старости.
- Учешће у друштвеном животу – кроз предузимање мера афирмативне акције у којима ће се подстаћи интеграција и активно учешће старијих лица у развоју друштва заснованог на принципу једнакости. Предузети мере за потпуније задовољавање културних и рекреативних потреба старијих. Обезбедити одговарајућу едукацију старијих као потрошача.
- Образовање – кроз спровођење образовних програма путем којих би се омогућила преквалификација, доквалификација и други облици усавршавања старијих радника који су остали без посла, како би они били конкурентни на тржишту рада. Подстицати доживотно образовање кроз укључивање свих генерација у процес доживотног учења.

Закон о забрани дискриминације дефинише неке превен-

тивне радње да до дискриминације не дође, али исто тако дефинише и поступке које треба предузети уколико се дискриминација догоди.

ПОСТУПЦИ ЗА ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Притужбе државним органима и јавним службама

Ако особа буде дискриминисана од стране државних службеника или запослених у јавним установама, потребно је што пре отићи код шефа (руководилац, директор или други надређени) установе у којој се дискриминација догодила и поднети притужбу у писаном облику. У тој притужби описује се догађај (време, место и по могућству, име особе на чије понашање се жали), остављају контакт подаци и обавезно наводи да се жели одговор на притужбу. У том случају, Законом је прописано да су државни органи у обавези да одговоре у року од 15 дана од дана пријема притужбе.

У случају да се дискриминаторно понашање јави у служби здравствене заштите, прво се треба обратити раднику који руководи процесом рада или директору здравствене установе, визити у болници или саветнику за заштиту права пацијената (адреса је истакнута у свакој здравственој установи).

Уколико се приговор подноси Заштитнику права пацијената, подноси се писаним путем, а након његовог подношења, Заштитник је дужан да се у року од 8 дана изјасни о својим налазима. Осим тога, пацијент има право да се обрати и здравственој инспекцији, која има посебна овлашћења да реагује на случајеве дискриминације.

Повереник за заштиту равноправности

Закон о забрани дискриминације из 2009. године увео је институцију Повереника за заштиту равноправности, као

независни државни орган која се бави заштитом грађана од дискриминације. Уколико је неко жртва дискриминације, увек може да поднесе притужбу овом органу, који је дужан да спроведе поступак, испита да ли је до дискриминације дошло и о томе да своје мишљење. Ако утврди да је до дискриминације дошло, Повереник дискриминатору препоручује како да отклони последице дискриминације. У неким случајевима може препоручити да жртва и дискриминатор покушају мирним путем да реше насталу ситуацију, уз помоћ посредника. Повереник је овлашћен и да подноси прекршајне и кривичне пријаве, а може покренути, уз сагласност дискриминисаног лица, и парницу за заштиту од дискриминације.

Повереник не може поступати по притужби ако је поводом истог случаја дискриминације у току или је већ спроведен судски поступак.

Пожељно је притужбу Поверенику поднети у писаној форми. Уз притужбу би било корисно приложити и неки доказ, уколико особа њиме располаже. Важно је напоменути да се на притужбе Поверенику не плаћају никакве таксе.

Адреса Повереника је:

Повереник за заштиту равноправности,
Београдска 70, 11000 Београд,
тел. **011/243-81-84**

Судску заштиту као средство увек може да искористи како жртва дискриминације, тако и особа која уз њену сагласност, може поднети пријаву. Пријаву може поднети и Повереник за равноправност.

Организације цивилног друштва, у зависности од ресурса којима располажу, могу пружити саветодавну подршку, давањем смерница за поступање у случају дискриминације, али и на начин да, уз овлашћење, оне поднесу притужбу Поверенику, инспектору или суду.

**Морална и грађанска обавеза сваког од нас
је да не затвара очи пред било чијим
дискриминаторним понашањем.**

**СУЗБИЈАЊЕМ
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ
СТАРИЈИХ
ИНВЕСТИРАМО
У СОПСТВЕНУ
СТАРОСТ!**

МАЈ 2016.

ПРОЈЕКАТ „ЗА НУЛТУ ТОЛЕРАНЦИЈУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ПРЕМА СТАРИЈИМ ОСОБАМА“ СЕ ФИНАНСИРА ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА, А СПРОВОДИ СЕ У ОКВИРУ ПРОГРАМА „СПРОВОЂЕЊЕ АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИХ ПОЛИТИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ“.

